

การสอนเรื่องความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ในระดับประถมและ/หรือมัธยม¹

1. ทำความเข้าใจความขัดแย้ง ความรุนแรง สันติวิธี และสันติภาพ

1.1 ความขัดแย้ง (Conflict) คืออะไร

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ นักวิชาการผู้บุกเบิกการสอนวิชาความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรง และศึกษาวิจัยด้านความรุนแรงและสันติวิธีในสังคมไทยชี้ชวนให้เห็นข้อเท็จจริงว่า “ความขัดแย้งเป็น “เรื่องธรรมดา” ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมและมีใช้เป็นสิ่งแวดล้อมรายล้อมไป เพราะบางครั้งความขัดแย้งก็เป็นประโยชน์ได้ กล่าวคือ “บางครั้งความขัดแย้งในสังคมก็ทำหน้าที่ประดุจลิ้นนิรภัย (Safety value) ซึ่งช่วยผ่อนคลายเป็นศัตรูกันและกันให้เบาบางลงได้” นอกจากนี้ความขัดแย้งยังเปรียบเสมือนสัญญาณเตือนสังคมว่า “ปัญหากำลังคุกรุ่นอยู่” ดังนั้น “ความขัดแย้ง(จึง)ไม่ใช่สิ่งที่ต้องลบให้หายไปจากสังคมมนุษย์โดยสิ้นเชิง” (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ 2529) เขาท้าทายให้ขบคิดด้วยคำถามว่า “นักวิจัยสันติภาพ” และ “ผู้ที่ทำงานเพื่อสันติภาพ” คงต้องถามปัญหาว่าจะแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ให้ยุติลงด้วยสันติวิธีอย่างไรมากกว่า” ในที่นี้หมายถึง “ครูและบุคลากร” ในสถาบันการศึกษาไม่ว่าจะระดับใดด้วย โดยเฉพาะ “ครู” ซึ่งเป็นจักรกลคนสำคัญที่มีบทบาทในการทำงานเพื่อสร้างสรรค์ปมเพาะเมล็ดพันธุ์แห่งสันติภาพ (seeds of peace)

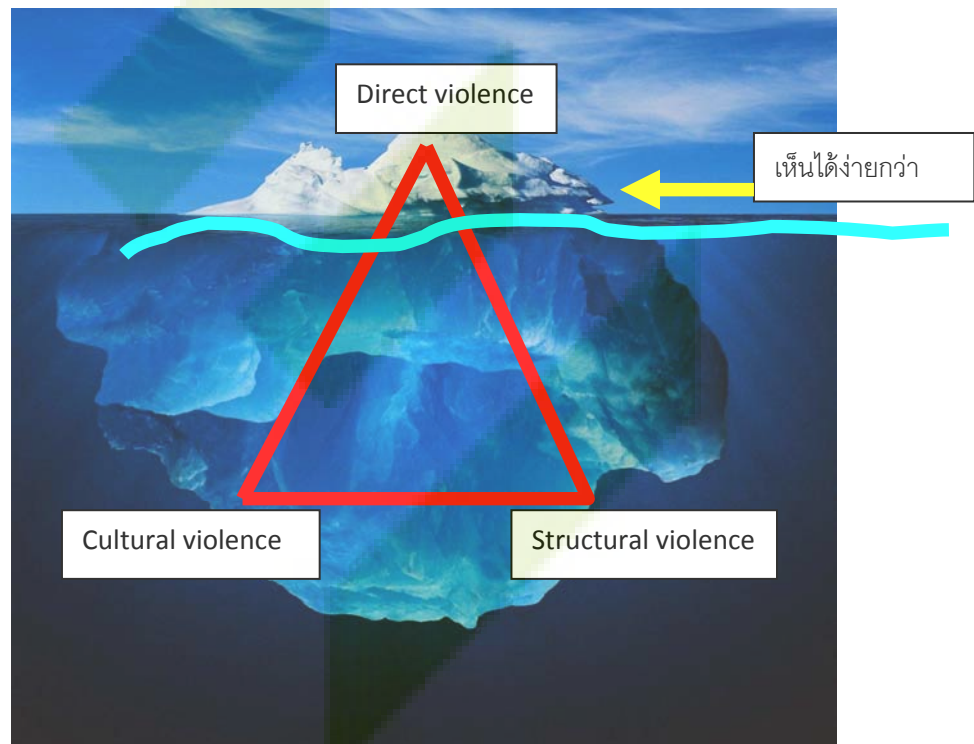
1.2 ความรุนแรง (Violence) เพื่อจะเข้าใจวิธีการทำงานเพื่อสร้างสันติภาพ การทำความเข้าใจรูปลักษณะของความรุนแรงเป็นวิธีการที่สำคัญและอาจจะเป็นวิธีการศึกษาสันติภาพที่ดีที่สุดเท่าที่มีอยู่ในขณะนี้ก็ได้ ความรุนแรงเป็นสิ่งที่อยู่ตรงกันข้ามกับสันติ (ไพศาล วิสาโล 2550:24) และความรุนแรงมี “รูปลักษณะ” หลายแบบทั้งที่มองเห็นได้โดยตรงและที่มองเห็นได้ง่าย และที่มองเห็นได้ยาก

โจฮัน กัลตุง (Johan Galtung) นักคณิตศาสตร์และนักสังคมวิทยาชาวนอร์เวย์ ผู้วางรากฐานการศึกษา ด้านสันติภาพและความขัดแย้งผู้จัดตั้งสถาบันวิจัยสันติภาพที่มหาวิทยาลัยออสโลเสนอแนวความคิดเรื่อง ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural Violence) ที่สันคือนวิธีคิดแบบเดิม รวมทั้งวิพากษ์วิจารณ์งานศึกษาเกี่ยวกับเรื่องสันติภาพและความขัดแย้งในสังคม ซึ่งมีอิทธิพลต่อแวดวงการศึกษาวิจัยในประเด็นเรื่องความขัดแย้งและสันติภาพในปัจจุบันอย่างมาก (นัฐวุฒิ สิงห์กุล 2556) เขานำเสนอภาพของการเอาเปรียบทางสังคม (Exploitation) อันส่งผลให้คนกลุ่มหนึ่งที่เรียกว่า “Topdogs” มีอำนาจเหนือคนส่วนใหญ่ในสังคมที่ถูกเอาเปรียบ “Underdog” และทำให้สังคมมีโครงสร้างและสร้างสถาบันที่พุงสถานะของความเหนือกว่านั้นไว้ รวมทั้งปล่อยให้ผู้คนที่ถูกเอาเปรียบดำรงชีวิตอยู่ในสภาพที่ทุกข์ทรมานไร้ทางออก (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร 2546:49)

ต่อมาในปี ค.ศ. 1990 กัลตุงนำเสนอแนวความคิดเรื่องความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม (Cultural Violence) เพื่อขยายขอบเขตความคิดของความรุนแรงในเชิงโครงสร้างที่เป็นความรุนแรงที่ถูกสร้างภายในโครงสร้างของสังคมนั้น โดยผูกโยงกับเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างคนกับระบบอำนาจในสังคมที่แสดงออกมาให้เห็นความแตกต่างของตำแหน่งแห่งที่ในสังคมและกลายเป็นความแตกต่างทางอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันจนกระทั่งเกิดสิ่งที่เรียกว่า

¹ เอกสารประกอบการบรรยายในงานมหกรรมการศึกษา วันที่ 16 ตุลาคม 2558 เรียบเรียงโดย อาจารย์ ดร.พัทธ์ธีรานาคอุไรรัตน์

“ความอยุติธรรมทางสังคม” ดังเช่น การพัฒนาที่สร้างปัญหาให้กับคนยากจนทุกซัยก การจัดสรรทรัพยากรที่ไม่เป็นธรรมที่เกิดจากโครงสร้างอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร 2539:7) ขณะที่ความรุนแรงทางตรง (Direct violence) หมายถึง ความรุนแรงที่มีตัวตนจับต้องหรือมองเห็นได้ เช่น การทำสงคราม การทำปฏิวัติรัฐประหาร ฆาตกรรม เป็นต้น โดยเฉพาะความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมที่ช่วยค้ำจุนสนับสนุนความรุนแรงทางตรงและความรุนแรงเชิงโครงสร้างให้สามารถดำรงอยู่ได้ เพราะ “วัฒนธรรมเป็นเรื่องของความเชื่อ ค่านิยม และระบบสัญลักษณ์ที่เป็นการให้ความหมายต่อสิ่งต่างๆ ในสังคมและใช้ตัดสินใจ หรือกำหนดทิศทางของความรุนแรงเชิงโครงสร้างและทางกายภาพได้ (Johan Galtung 1996: 103)

กล่าวให้ถึงที่สุด ความรุนแรง อาจหมายถึงสิ่งที่ อติเม เคิร์ล กล่าวไว้ว่า คือ สิ่งใดก็ตามที่บั่นทอนมนุษย์มิให้บรรลุถึงศักยภาพของตน ชัดขวางมิให้เขาเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์พร้อม ซึ่งอาจจะส่งผลทางอารมณ์ทำให้ผู้คนเกิดความตื่นตระหนก หวาดกลัวอย่างยี่ดเยื่อ และอาจกลายเป็นปัจจัยทางสังคมที่ทำให้ผู้คนตกอยู่ในบรรยากาศที่กดดัน เหมือนอยู่ภายใต้ทรราชย์ หรือตกอยู่ในความตื่นตระหนกอยู่เนืองนิตย์ หรือถูกกดขี่ และมันอาจจะเป็นการเอาเปรียบขูดรีดในทางเศรษฐกิจก็ได้ (ไพศาล วิสาโล 2550:29-30)

ตัวอย่างกิจกรรมความรุนแรงซ่อนหาในสังคมการศึกษาไทย²

แหล่งสืบค้นหลัก	แหล่งสืบค้นรอง	หน้าตาของความรุนแรง		
		ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (ระบุอาการ)	ความรุนแรงทางตรง (ระบุอาการ)	ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม (ระบุอาการ)
แบบเรียน	วิชาภาษาไทย			
	วิชาสังคมศึกษา ประวัติศาสตร์			
โครงสร้างของ สถานศึกษา	การโยกย้าย ผู้บริหาร			
	ความยุติธรรมใน การบริหารจัดการ			
	การตัดสินใจ นโยบายบางเรื่อง เช่น ห้องเรียนพิเศษ ห้องเรียนปกติ เด็ก ฝาก ฯลฯ			
กฎระเบียบต่างๆ ของ สถานศึกษา	การทำโทษ และ การให้รางวัล			
วัฒนธรรมประเพณี ของสถานศึกษา	การรับน้อง			
	วันสำคัญต่างๆ เช่น วันแม่ วันพ่อ วันครู วันเด็ก			
สุภาพดี คำพังเพยใน สังคม	รักวัวให้ผูก รักลูกให้ ดี			
	ได้ดีเพราะไม่เรียว			
	เด็กหลังห้อง			

² ประยุกต์จากชื่อหนังสือ “ความรุนแรงซ่อนหาสังคมไทย” (2552) ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, บรรณาธิการ จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มติชน เป็นหนังสืออีกเล่มที่ควรอ่านเพื่อค้นหาว่าสังคมไทยซ่อนความรุนแรงไว้ในที่ต่างๆ รวมทั้งในระบบการศึกษาไทยอย่างไร และงานอีกชิ้นที่สำคัญมากต่อการค้นหาความรุนแรงในระบบการศึกษาไทยคือ งานของ ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช เรื่อง “สันติศึกษา กับความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมในสังคมไทย” ใน วารสารอ่าน ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2556) หน้า 39-52.

1.3 **สันติวิธี** คือ วิธีการแก้ไขความขัดแย้ง หรือ ตอบโต้สถานการณ์หนึ่งๆ โดย **ไม่ใช้** ความรุนแรงต่อคู่กรณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นการประทุษร้ายต่อร่างกายและชีวิต (ไพศาล วิสาโล 2550:47)

วิธีการตอบโต้กับความขัดแย้ง

	แบบรุนแรง	แบบไม่ใช้ความรุนแรง	ยอมจำนน
ท่าทีแสดงออก	เผชิญหน้า ตย. ความรุนแรงทางกายภาพ ความรุนแรงทางวาจา ความรุนแรงต่อจิตใจ ช่มชู้ แสดงความอาฆาตมาดร้าย	เผชิญหน้า ตย. เจรจา ชี้แจงทำความเข้าใจ หาทางเลือกที่สาม มีคนกลางมาไกล่เกลี่ย หากคนกลางช่วยตัดสิน ตอบโต้ด้วยปฏิบัติการไร้ความรุนแรงชนิดต่างๆ	หนีหน้า ตย. ปลอดภัย (เรื่องจืดจ๋อย) กลบเกลื่อน ผัดเพี้ยน ไม่สนใจ ทำที่เห็นด้วย แกล้งยอมรับผิด
ความสามารถในการแก้ปัญหาในระยะยาว	ไม่แก้ปัญหา – สร้างปัญหาใหม่เพิ่ม	แก้ปัญหา	ไม่แก้ปัญหา – สร้างปัญหาใหม่เพิ่ม
ตัวอย่างการกระทำ	ทำร้ายคู่กรณี	ไม่ทำร้ายคู่กรณี	ไม่ทำร้ายคู่กรณี
ความกล้าหาญ	กล้า	กล้า	กลัว
ความสงบภายใน (สันติภาวะ)	แค้น/ไม่สงบ	ไม่แค้น/สงบ	แค้น/ไม่สงบ

ที่มา: ประยุกต์จากไพศาล วิสาโล (2550:48) และการบรรยายของนารี เจริญผลพิริยะ (8 กรกฎาคม 2558)

แนวคิดของสันติวิธี

- ก. ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของชีวิตและของสังคม
- ข. ในความขัดแย้งนั้น ไม่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายถูกหรือผิดโดยสมบูรณ์
- ค. ความขัดแย้งนั้นจะระงับไปได้ก็ต่อเมื่อทุกฝ่ายร่วมกันแก้ไข มิใช่ ปล่อยให้เป็นการะของใคร
- ง. ทุกคนมีความเป็นมนุษย์เหมือนกัน ต่างมีใจใฝ่ดีงาม
- จ. ศัตรูของมนุษย์ที่ต้องกำจัดมิใช่ตัวบุคคล หรือคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หากแต่คือความเลวร้ายภายใน
- ช. วิธีการต้องสอดคล้องกับเป้าหมาย
- ซ. อำนาจมิได้เกิดจากอาวุธ หากขึ้นอยู่กับ การยอมรับ หรือ ยินยอม เชื้อพั่ง

ลักษณะพื้นฐานของสันติวิธี

- ก. สันติวิธีเป็นความพยายามในการแก้ไขข้อขัดแย้ง หรือ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
- ข. สันติวิธี ตลอดจนปฏิบัติการไร้ความรุนแรงมีหลายวิธี
- ค. สันติวิธีเป็นทางสายกลางระหว่างการยอมจำนน กับ การใช้ความรุนแรงตอบโต้

ง. สันติวิธีเป็นวิธีการที่ทุกคนมีส่วนร่วมได้เท่าเทียมกัน

1.4 สันติภาพ หมายถึง สันติภาพคือ สภาพการณ์ที่ปราศจากหรือลดต่ำลงของความรุนแรงในทุก รูปแบบ (violence oriented) และเมื่อมีความขัดแย้ง ต้องมีการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งโดยสร้างสรรค์ และ ไม่ใช่ ความรุนแรง (conflict oriented) (เอกพันธ์ ปิณฑวนิช มปป.)

โยฮัน กัลตุง (1967) เสนอว่าสันติภาพอาจแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ **สันติภาพเชิงลบ** คือสภาวะที่ ปราศจากความรุนแรงทางตรง ไม่มีการทำร้ายกัน สังคมมีความสงบ ซึ่งเราสามารถเรียกได้ว่าสังคมมีความเป็น ปกติสุข และ **สันติภาพเชิงบวก** คือสภาวะที่สังคมมีความสงบสุข ปราศจากความรุนแรง ผู้คนมีสิทธิและเสรีภาพ ที่เท่าเทียม ตักดีศรีของความเป็นมนุษย์ ได้รับความเคารพ ปราศจากการเอารัดเอาเปรียบ มีความยุติธรรม มี ความสมดุลทางธรรมชาติ ซึ่งเราเรียกสภาวะเช่นนี้ว่า **สันติสุข**

2. สอนสันติศึกษาในการแก้ไขปัญหความรุนแรงต่อสถานศึกษา

งานวิจัยด้านสันติภาพจำนวนหนึ่งชี้ให้เห็นว่ายิ่งเราสามารถสอนเด็ก ๆ ให้เรียนรู้ทักษะวัฒนธรรม (Cultural fluency) เมื่อพวกเขายังเล็กอยู่ได้เท่าไร โอกาสที่เด็ก ๆ เหล่านั้นจะเติบโตขึ้นมาพร้อมทักษะวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งทักษะวัฒนธรรมแห่งสันติภาพ (Peace culture) ที่จำเป็นสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคมที่รอบกายเต็มไปด้วย ความแตกต่างหลากหลายได้มากขึ้นเท่านั้น (พัทธ์ธีรา นาคุรุโรรัตน์ 2558, เอกสารยังไม่ตีพิมพ์) โดยเฉพาะ การพัฒนาสันติภาพของโลกผ่านการให้การศึกษาแก่เด็ก ๆ ในห้องเรียน Montessori (1870-1952) เชื่อว่าเด็กเป็นผู้ สร้างโลก และสันติภาพในโลกเกิดขึ้นได้ก็จากการพัฒนาเด็กในวันนี้ให้เป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ ดังนั้น เธอจึงให้ ความสำคัญต่องานให้การศึกษาเรื่องสันติภาพแก่นักเรียนตั้งแต่ระดับประถมขึ้นไป

ดังกล่าวไปแล้วข้างต้นว่า ความท้าทายของนักทำงานเพื่อสร้างสันติภาพ คือ **การต้องตั้งคำถามว่าจะหาทางแก้ไขปัญหความขัดแย้งต่างๆ ให้ยุติลงด้วยสันติอย่างไร** ดังนั้น การสอนสันติศึกษาจึงต้องหมั่นตั้ง คำถามกับปรากฏการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้น ทั้งที่เห็นได้ง่ายและที่ยากต่อการมองเห็น อีกทั้งต้องสอนให้รู้จักการ ตอบโต้ต่อความรุนแรงด้วยการไม่ใช้ความรุนแรงอีกด้วย

2.1 เรียนรู้ปฏิบัติการไม่ใช้ความรุนแรง

กิจกรรม: จับคู่ หันหน้าเข้าหากัน

กำมือข้างที่ถนัดที่สุดให้แน่นยื่นออกมาให้คู่ของตน มืออีกข้างซ่อนไว้ข้างหลังและต้องพยายามไม่ให้คู่ของตนแคะกำมือของตนได้ง่ายๆ

มีหน้าที่ทำอย่างไรก็ได้ให้ ก แบมือ

2.2 สำรวจตรวจสอบอาการของโรคความรุนแรงในสถานศึกษา

คำชี้แจง

ม. หมายถึง มาก

น. หมายถึง น้อย

ขอให้ท่านช่วยสำรวจ และ กรอกข้อมูลตามความเป็นจริงโดยระบุรายละเอียดให้มากที่สุด

จุดประสงค์การเรียนรู้ ความรุนแรงในสถานศึกษามีหลายรูปแบบ ทั้งมองเห็นและไม่เห็น และเชื่อมโยงกับความรุนแรงในสังคมที่สถานศึกษาและนักเรียนอาศัยอยู่

ปรากฏการณ์ที่พบในสถานศึกษา	ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง			ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม			ความรุนแรงทางกายภาพ		
	ระบุอาการเพิ่ม	ม	น	ระบุอาการเพิ่ม	ม	น	ระบุอาการเพิ่ม	ม	น
ครูใช้คำพูดหยาบคายกับเด็ก									
นักเรียนใช้คำพูด ท่าทาง น้ำเสียงที่ไม่เหมาะสม เลียนแบบตัวละคร ในภาพยนตร์ หรือเพลงที่กำลังโด่งดังในสังคม									
เพื่อนพูดกับเพื่อนด้วยวาจาหยาบคาย									
มีการใช้วาจาดูหมิ่นเหยียดหยามกัน									
โรงเรียนแบ่งห้องเรียนแบบห้องเด็กเก่ง ห้องธรรมดา ห้องกิฟท์ (Gifted)									
นักเรียนทะเลาะวิวาทชกต่อยทำร้ายกันในโรงเรียน									
นักเรียนข่มขู่เพื่อนในโรงเรียนล้อเลียน กลั่นแกล้ง โดยที่หลายคนเห็นเป็นเรื่องตลก บางคนไม่เห็นด้วยแต่ไม่ห้ามปราบ									
มีนักเรียนหลายคนถูกละเมิดทางเพศ เช่น ถูกเปิดกระโปรง ถูกลวนลาม									
นักเรียนบางคนไม่สามารถหาอุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับการเรียนได้ครบถ้วน									

ในขณะที่นักเรียนคนอื่นๆ มีครบ หรือมีมากเกินไป									
ในงานโรงเรียน ครูให้นักเรียนเต้นประกอบเพลงที่มีเนื้อหายุ่วยุทางเพศแต่อยู่ในกระแสความนิยมของสังคม									
ครูทำโทษนักเรียนด้วยการประจานหน้าแถวในช่วงเช้า									
นักเรียนบางคนไม่มีเงินซื้ออาหารกลางวัน									
ครูสั่งการบ้านจำนวนมากให้นักเรียนไปทำเพราะเกรงว่าจะสอนได้ไม่ครบทุกหน่วยการเรียนโดยไม่ได้อธิบายเพราะไม่มีเวลา									
โรงเรียนส่งเสริมเฉพาะนักเรียนเก่งคนเดิมๆ ไปแข่งขันทักษะต่างๆ นอกโรงเรียนเสมอ									

3.3 สื่อสารเพื่อสร้างสันติในสถานศึกษา

สังคมปัจจุบันความรุนแรงที่แสดงผ่านการสื่อสารที่รวดเร็วฉับไวได้ขยายขอบเขตของความรุนแรงให้แพร่ไปอย่างรวดเร็วจำกัด อันที่จริง มนุษย์อาจหลงลืมไปว่าเราเรียนรู้และพัฒนาเทคนิควิธีการสื่อสารที่ทันสมัยเพื่อย่นย่อระยะห่าง ดึงความสัมพันธ์ที่อยู่ต่างที่ต่างถิ่นไกลโพนให้เข้ามาเชื่อมโยงถึงกัน และเราอาจลืมไปว่าเราสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจกันมากกว่าที่จะสร้างความขัดแย้งซึ่งจะเป็นการทำให้ความสัมพันธ์ของผู้คนที่ห่างไกลไปจากกันมากขึ้น ท้ายที่สุด มนุษย์จึงใช้ความก้าวหน้าทางการสื่อสารสร้างความเกลียดชัง (Hate speech) เต็มไปหมด

เพื่อก้าวข้ามปัจจัยการสื่อสารอันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่นำมาสู่ความขัดแย้งและความรุนแรง การสื่อสารสันติ เป็นหัวใจสำคัญประการหนึ่งของการสร้างสันติภาพและเป็นสันติวิธีในการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง

พื้นฐานหลักของการสื่อสารอย่างสันติ ประกอบด้วย

1. มนุษย์ทุกคนมีความกรุณา
2. เบื้องหลังทุกการกระทำของมนุษย์ คือ การตอบสนองความต้องการบางอย่าง
3. ใส่ใจและให้คุณค่ากับความต้องการของทุกคน

4. ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ (ความเข้าใจ) ก่อนหาทางแก้ปัญหา

ดังนั้น เมื่อเกิดความขัดแย้ง หรือต้องเผชิญหน้ากับความขัดแย้งการสื่อสารอย่างสันติจึงเน้นให้เรามองที่ความต้องการเป็นหลัก เพื่อให้เห็นกัน มาร่วมมือกัน หาทางที่จะทำให้ความต้องการของทุกฝ่ายได้รับการตอบสนอง

ที่มา: เอกสารประกอบการบรรยาย ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล

แนะนำตำรา/บทความวิชาการ/รายงานที่เป็นประโยชน์เพื่อการสืบค้นอ้างอิง

1. วลัย อารุณี (บรรณาธิการ), สันติศึกษากับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง. (กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529)
2. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, สันติภาพกับความคิดของเด็กยากจน : การศึกษาเฉพาะกรณีเด็กยากจน ในจังหวัดศรีสะเกษ. (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2531)
3. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. สาขาวิชาศิลปศาสตร์ (2532) สันติศึกษา : เอกสารการสอนชุดวิชา 10101, นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
4. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. ทำลายทางเลือก : ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรง. (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกลด์คิมทอง, 2533)
5. กฤตยา อาชวนิจกุล และสุพร ชูณหะวัณนิยานนท์. สันติวิธีและความรุนแรงในวิกฤตการณ์พฤษภา ๓๕. (2538)
6. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, สันติศึกษาวิถีวัฒนธรรม. (กรุงเทพฯ : โกลด์คิมทอง, 2539)

7. ฉันทนา บรรพศิริโชติ. ความขัดแย้งในสังคมไทย : ช่องว่างของการรับรู้และความเข้าใจ. (กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542)
8. ศรีเพ็ญ ศุภพิทยากุล (บรรณาธิการ), มนุษย์กับสันติภาพ. (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ 2, 2542) 307 หน้า
9. พัชรี ลิโรรส และทิวดา กมลเวช (บ.ก.), ความขัดแย้งในสังคมไทยยุควิกฤตเศรษฐกิจ (กรุงเทพฯ: โครงการปริญญาโทสำหรับนักบริหาร คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (EPA) และคปอ., 2542)
10. สมชาย ปรีชาศิลป์กุล. สิทธิการถือแฟ่งต่อกฎหมาย. (กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาการเมือง, 2543)
11. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. อภัยวิถี : มิตร ศัตรู และการเมืองแห่งการให้อภัย. (กรุงเทพฯ : สถาบันปรีดี พนมยงค์, 2543)
12. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. อาวุธมีชีวิต? : แนวคิดเชิงวิพากษ์ว่าด้วยความรุนแรง. (กรุงเทพฯ : ฟ้าเดี๋ยวกัน, 2546/2549)
13. สุชาติ เศรษฐมาลินี, “อิสลาม : ความรุนแรง และการเมืองแห่งการอภัยวิถี”, ใน ฟ้าเดี๋ยวกัน ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 ก.ย. 2547, หน้า 183–203
14. ศูนย์สันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า. คำศัพท์ความขัดแย้ง. (นนทบุรี: ศูนย์สันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า, 2547)
15. ฉันทนา บรรพศิริโชติ หวันแก้ว. ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับสันติวิธีและธรรมชาติของความขัดแย้งในสังคมไทย. (นนทบุรี: ศูนย์สันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า, 2547)
16. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. “ทำความเข้าใจแนวคิด “สมานฉันท์” ” ใน ผู้ใต้ (26 : 69) กันยายน–ตุลาคม 2548, หน้า 52–61.
17. จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: การปรับกระบวนการตัดสิน กระบวนการยุติธรรมไทย, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิพัฒนากระบวนการยุติธรรม, 2548)
18. พระไพศาล วิสาโล. สันติวิธี วิธีอารยะ. (กรุงเทพฯ: โคมลคิมทอง, 2549)
19. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, อารยะชัดขึ้น. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โคมลคิมทอง, 2549) (150 หน้า)
22. คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ, เอาชนะความรุนแรงด้วยพลังสมานฉันท์ : รายงาน กอส.. (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ, 2549) (132 หน้า) [ดาวน์โหลดได้ที่ <http://chaisuk.files.wordpress.com/2008/09/hrcreport-thai1.pdf>]
21. คณะทำงานสื่อสารสังคม กอส. วิพากษ์ : รายงานคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ. (กรุงเทพฯ : สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2549)
22. พระไพศาล วิสาโล, สร้างสันติ ด้วยมือเรา: คู่มือสันติวิธีสำหรับนักปฏิบัติการไร้ความรุนแรง. (นครปฐม: ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล, พิมพ์ครั้งที่ 2, 2550).
23. วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา (นนทบุรี: สำนักสันติวิธีและ

- ธรรมนูญสากล สถาบันพระปกเกล้า, 2550)
24. ไพรินทร์ โชติสกุลรัตน์, สื่อสารอย่างสันติ. (กรุงเทพฯ: เสริมสิกขาลัย, 2550)
 25. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (บรรณาธิการ), แผ่นดิน จินตนาการ?: รัฐและการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในภาคใต้. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2551) 596 หน้า
 26. ปาริชาติ สุวรรณบุบผา. สานเสวนา สานใจสู่ใจ. (นครปฐม: ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล, 2552)
 27. ปาริชาติ สุวรรณบุบผา. คู่มือการจัดกระบวนการเสวนา. (นครปฐม: ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล, 2553)
 28. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (บรรณาธิการ), ความรุนแรงซ่อน/หาสังคมไทย (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2553)
 29. สุชาติ เศรษฐมาลินี “การสร้างสันติภาพจากมุมมองทางวัฒนธรรม” วิชาษา. 4: 3, (16 มิ.ย. – 31 ก.ค. 2553), หน้า 8–18.
 30. คณะทำงานยุทธศาสตร์สันติวิธี. บทเรียนจากการชุมนุมและความรุนแรงทางการเมือง ในช่วงเดือน มีนาคม-พฤษภาคม 2553. (รายงานวิจัย) (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนการวิจัย, 2554)
 31. ยีน ชาร์ป (เขียน) ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, และคมสัน หุตะแพทย์ (แปล) ไพศาล วงศ์วรวิสิทธิ์ (บ.ก. แปล), อำนาจและยุทธวิธีไร้ความรุนแรง. (กรุงเทพฯ: โครงการหนังสือศาสนาและสันติวิธี มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2529) (370 หน้า) [ดาวน์โหลดหนังสือฉบับเต็มได้ที่ <http://www.aeinstein.org/organizations/org/scannedPDFs/Power%20and%20Nonviolent%20Strategy%20-%20Thai.pdf>]
 32. โจแอน บอนดูแรนต์ (เขียน), ไพศาล วงศ์วรวิสิทธิ์ และอนิตรา พวงสุวรรณ (แปล) อหิงสา : อาวุธของคนกล้า. (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2536)
 33. โยฮัน กัลตุง (เขียน) สมชัย เย็นสบาย (แปล) พุทธสันติวิธี : ทฤษฎีเชิงโครงสร้าง. (นครนายก : ปาจารย์สาร, 2538)
 34. ริชาร์ด เกจ (เรียบเรียง) ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ชฎาเสน (แปล), สู่สันติ บทเสวนาระหว่างโยฮัน กัลตุงและไดซากุ อิเคดะ. (กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย, 2540) แปลจาก A Dialogue between Johan Galtung and Daisaku Ikeda
 35. คริสโตเฟอร์ มัวร์ (เขียน) วันชัย วัฒนศัพท์, สุวิทย์ เลหาศิริวงศ์ และวงศา คงดี (แปล), กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง: ยุทธศาสตร์การนำไปใช้เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้ง. (ขอนแก่น : สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2542)
 36. ลุด ไรต์เลอร์ และ ทาเนีย พาฟเฟนไฮลซ์ (เขียน) พรรณงาม เน่าธรรมสาร (แปล), การสร้างสันติภาพ: คู่มือภาคสนาม. (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, 2548)
 37. จอห์น แมคคอนเนล (เขียน) พระไพศาล วิสาโล (บรรณาธิการแปล), ศาสตร์และศิลป์แห่งการระงับความ

ขัดแย้ง. (กรุงเทพฯ: มูลนิธิเด็ก, 2549)

38. โยฮัน กัลตุง (เชียน) เดชา ตั้งสีฟ้า (แปล) การแปลงเปลี่ยนซับซ้อนเคลื่อนไหวความขัดแย้งด้วยสันติวิธี. (กรุงเทพฯ : คบไฟ, 2550)
39. เกลีน ดี. เพจ (เชียน) คีโรตม์ คล้ามไพบูลย์ (แปล), รัฐศาสตร์ไม่ฆ่า. (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2552).
40. ปีเตอร์ แอ็คเคอร์แมน และ แจ็ค คูวาลส์ (เชียน) ดรูณี แซ่ลิว และ เนาวนิจ สิริพาดิวิรัตน์ (แปล), พลังแห่งสันติวิธี: การยุติปัญหาความขัดแย้งในรอบศตวรรษ. (กรุงเทพฯ : สอนเงินมีมา, 2553)
41. โยส วากเนอร์ (เชียน) เบญจรัตน์ แซ่ฉั่วและคณะ (แปล), คู่มือสานเสวนาและการปฏิบัติงานร่วมกัน. (กรุงเทพฯ: มูลนิธิฟรีดริค เฮแบร์ท ประเทศไทย, 2552)

EDUCA